

mét a nacionalizmus válik az első számú közellenségé, amely ezt a „paradicsomi” állapotot felrúgva háborús összecsapásokhoz és vérontásokhoz vezetett. E gondolatmenet gyökere pedig az az elképzelés, amely szerint a háború nem része, hanem eltorzulása az ember életének. Az persze világos, hogy a háború nem jó, és az is egyértelmű, hogy eltorzítja a személyiséget, ezen viszont ilyesfajta ráolvasásokkal nem igazán lehet segíteni – balkáni viszonylatban legalábbis biztosan nem.

Mazower nem fordít kellő figyelmet arra, hogy az ember identitástudatában az egyes elemek az adott helyzetnek megfelelően válnak hangsúlyossá vagy szorulnak háttérbe. Nem téved, amikor rögzíti a vallási különbségek háttérbe szorulását a békés időszakokban (enélkül aligha jött volna létre például a bosnyák etnikum), ugyanakkor megfelelnek az arra, hogy konfliktus esetén egy vallásilag széttagolt vidéken pontosan az „interkonfesszionális” törésvonalak válnak (válhatnak) kulcsfontosságúvá, ami nem csupán a legutóbbi háborúra igaz, hanem már évszázadokkal ezelőtt is az volt.

Ami különösen érdekes, vagy inkább furcsa, hogy míg a nemzetté válás előzményeit taglaló részben kiemeli az ortodoxia kultúraformáló szerepét, sőt azt az oszmán hatalmi gépezet részeként azonosítja, reflektálva az egyházi rend elkülönülésére, addig az 1945 utáni világról már úgy

beszél, mintha az ortodoxia (és hatása) teljesen eltűnt volna a térségből.

Könyvének utolsó bekezdéséből akár egy lesajnáló gesztust is kiolvashatunk, amikor kijelenti: „A nemzetállam megteremtéséért folytatott hosszú harc [...] az egész XX. századot kitöltötte. A sors iróniája, hogy éppen amikor a küzdelem véget ért, [...] a nemzetállam eszméjét is kérdésessé tették.” No igen. Ha neki ezt mutatja a Balkán elmúlt két évtizedének története, lelke rajta, de talán ideje lenne már leszállni az olümposzi magaslatokból, a megmondó-emberi pulpitusról.

Csak hát Mazower angolszász vidékről tekint ránk és az elmúlt évtizedekre, ahonnan nézve az oszmán (török) uralom is jobb, mint egy megoldandó konfliktus...

ÖTVÖS ISTVÁN

(Fordította Komáromy Rudolf, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 236 oldal, 2400 Ft)

PIOTR S. WANDYCZ:

***A szabadság ára
Kelet-Közép-Európa
története a középkortól máig***

„Nagyképűség lenne azt állítani, hogy a szabadság többet jelent a lengyelek, a csehek, a magyarok, vagy a szlovákok számára, mint

más európaiaknak, csupán arról van szó, hogy a történelem kényszere nyomán az itt élőknek többször kellett érte harcba szállni, mint másoknak” – írja találóan Piotr S. Wandycz a közelmúltban megjelent könyvében.

Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása után létrejövő utódállamok politikai berendezkedése nem tette lehetővé, hogy a széttagoltságában is egységes Kelet-Közép-Európa múltja és jelene átfogóan vizsgálható legyen. A II. világháborút megelőző években az egyes országokra általánosan jellemző volt a nacionalizmus erősödése és a kisebbségek háttérbe szorítása. Az 1945-öt követő évtizedekben – bár a régió összes országa egy tömbbe tartozott – a színpalak mögött megmaradt az egymás iránti bizalmatlanság. A legnagyobb változást e tekintetben 1989 hozta, amikor az elnyert szabadság lehetővé tette, hogy a térség országainak kutatói végre egységében értelmezhesék a közelmúlt történéseit és az elmúlt évszázadokat.

Az Osiris Kiadó gondozásában jelent meg a Yale Egyetemen oktató lengyel származású amerikai egyetemi tanár, Piotr S. Wandycz művének, *A szabadság árának* magyar fordítása. A szerző nehéz feladatra vállalkozott. Egy kötetben megírni Csehország, Lengyelország és Magyarország zűrzavaros, nemzeti tragédiákkal teli történelmét a közép-

kori államiság kezdeteitől napjainkig – szinte lehetetlen vállalkozás. A könyvben azonban nemcsak e három nemzettel, hanem a németekkel, horvátokkal, szlovákokkal, szerbekkel, zsidókkal is foglalkozik. Wandycz mégis megoldotta a problémát: kultúrtörténeti szempontból vizsgálva sikerül egységes képet felvázolnia a régióról. Bár a vizsgálódás eszközei igen összetettek, a szerző mégsem vész el a részletekben. A rendkívüli forrásanyag felhasználásával, újszerű vizsgálati módszerrel olyan összefüggésekre világít rá, amelyek eddig elkerülték a figyelmünket. Jó példa erre, hogy egymás mellett tárgyalja az 1620-as csehországi fehérhegyi eseményeket, a lengyelek északi háborúit és a Rákóczi-szabadságharcot. Összehasonlítja, milyen veszteségeket szenvedtek el a cseh rendek a Habsburg-abszolutizmustól 1620-ban és milyen a magyarok a Wesselényi-összeesküvés leleplezése után. II. Rákóczi György 1657-es lengyelországi katonai vállalkozását sem felelőtlen, kalandor akcióként, hanem a nemzetközi politikai harc részeként mutatja be.

A kötet felépítésén, stílusán érződik, hogy a szerző alapvetően bevezetőnek szánta a téma iránt érdeklődő nyugati olvasó számára. A térképmelléklet és a párhuzamos kronológia segítségével kideríthető, milyen fontosabb események történtek egyazon időben Kelet- és

Nyugat Európában. A munka élvezetes nyelvezeten íródott, és ami a legfontosabb: nem tudományoskodó, minden sora közérthető. Olyan Közép-Európa-kép rajzolódik ki előttünk, amely kulturális értelemben rendkívül sokszínű; értékei nem úgy jöttek létre, hogy csak átvett a Nyugattól, hanem számtalan értéket ő adott annak. Ide tartozik az alkotmányos rendszer magyar és lengyel példája, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem korát messze megelőző külpolitikai koncepciója és e nemzetek törökellenes harcai, hogy csak a régmúlt eseményeiből válogassunk. A szerző látja művének korlátait, nem akar feltétlenül minden kérdésre választ adni. Megelégszik azzal, hogy felteszi a kérdéseket. Az olvasóra bízva annak eldöntését, vajon lezárható-e a múlt a reményteljes jövőbe vetett bizalommal. Wandycz tisztában van azzal, hogy a hirtelen jött szabadsággal meg kell tanulni együtt élni. A szabadság önmagában ugyanis nem érték, hanem a társadalom értelmes létezésének egyik alapfeltétele. Meg kell tanulnia önmaga korlátozását, ha nem akarja, hogy a szabadság szabadossággá fajuljon, ami törvénytelenül káoszhoz, azután pedig mások elnyomásához vezet.

TULOK PÉTER

(Fordította Bojtár Péter; Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 347 oldal, 3600 Ft)

BALLA TIBOR – POLLMANN FERENC – KÜRTI LÁSZLÓ:

A Nagy Háború másik arca

Az I. világháború, a „Nagy Háború” a 20. századi történelem kezdőpontja. Hatalmas technikai fejlődés, gyökeres társadalmi változások jellemzik – trónok és oltárok dőlnek. Mire véget ér, megérkeznek az első hamisítatlan totális diktatúrák, melyek – legalábbis lélekben – a lövészárkok poklában fogantak. A háborúnak sok arca van, s a számok, hadművelési térképek, események, esetleg a borzalmak felidézése mellett ritkán van alkalmunk a háború másik, emberi arcát is látni. A kötet szerzői ennek a másik arcnak a bemutatását tűzték célul maguk elé, s a feladatot kitűnően oldották meg.

Olykor eltűnődhetünk azon, mi is a történelmi forrás, mi az, ami hitelesen közvetíti számunkra az elmúlt korok üzenetét. Egyre inkább teret hódít az életmódtörténet, és ennek keretein belül az Örkény István egyperceséből ismert pöcök is jelentős dokumentummá léphet elő. A fénykép azonban korántsem „pöcök”: az élet egyik leghitelesebb krónikása, amely az I. világháború hiteles megismeréséhez is nélkülözhetetlen adalékokkal szolgál. A kötetben összegyűjtött fényképek között három bevezető tanulmány kalauzol bennünket.